

националния ни културен и литературен процес. Нещо повече, авторът представя в синтезиран план крупните проблеми на нашата литературна наука, които чакат свои бъдещи изследвачи. Това са проблемите от културно-историческо, социално-политическо, естетическо и идеологическо естество.

Разбирайки съвременния разцвет на нашата идеологическа и естетическа мисъл като правилно усвояване на уроците от миналото, Г. Димов оформя методологията на литературоведските изследвания, които трябва не само да разширят своя обseg (социологически, психологически, структурно-художествени, стилно-езикови анализи и наблюдения), но и да осъществят обратното движение: от художественото и теоретико-критическото слово към опознаване на личностно-индивидуалния човешки строй и комплексната физиономия на социалния живот в България и света.

Трудът на Г. Димов е не само съществен принос в българското литературознание, но и в съвременната марксистска естетика, теория и критика.

*Страхил Попов*

**„ЛЕТОПИС НА БЪЛГАРСКАТА ДРАМА“  
от ВАНЯ БОЯДЖИЕВА  
С., изд. „Народна просвета“, 1980. 192 с.**

Последната книга на Ваня Бояджиева „Летопис на българската драма“ е ново доказателство за трайния ѝ интерес към въпросите на националната ни драматургия и продължение на нейните изследвания в тази област. В увода авторката споделя, че това „е опит за разкриване на отделни тенденции в развитието на драмата през нейните три етапа — до Освобождението, след Освобождението и след Девети септември“ (с. 5), представяващ в същност задълбочен, широко разгърнат литературнокритически очерк за сложната еволюция на драматичния жанр и за мястото му в общия литературен поток. Панорамният поглед на В. Бояджиева към историческото развитие и проблематиката на българската драма съчетава широкия обхват на изследването с проникновеното разкриване на нейното национално своеобразие.

В основата на книгата е залегнал хронологичният принцип, който позволява на критичката да проследи детайлно сто и тридесетгодишната история на нашата драма. В първата глава „Възрожденска драматургия“ тя справедливо посочва, че драматичният жанр се създава от историческата му необходимост за нашето възрожденско общество, формулира много точно ролята на българската драма и театър за преодоляване на робската психика у българския народ: „В борбата за нашата политическа и духовна

самостоятелност театърът играе първостепенна роля — той е нещо като всенародно училище за патриотизъм“ (с. 7). В. Бояджиева убедително доказва как от наивните училищни диалози и декламации, които са първите начески на театрална култура у нас, се развива българската възрожденска драматургия, изпълнена с борчески патос и патриотичен дух, създава се национален демократичен театър. „Прескочил няколко фази, нашият театър става направо светски, защото няма време да бъде религиозен“ (с. 8), подчертава изследователката.

Според В. Бояджиева училищните диалози със своя просветителскопатриотичен характер, разговорен език и силни социални елементи проправят пътя към създаването на пълноценни художествени произведения и в този смисъл тя разглежда творческото дело на С. Изворски, Н. Бозвели, П. Р. Славейков, С. Доброплодни, Г. С. Раковски, К. Миладинови, Т. Икономов, Д. Войников, Ил. Р. Блъсков и други автори. Изследователката изтъква яркото социално-патриотично съдържание и демократичния характер на диалозите на Н. Бозвели, а в диалогичните произведения на П. Р. Славейков подчертава остро сатирично жило, осмиването на редица нравствени недостатъци от онези епоха, живата народна реч, което обуславя широкото им възприемане от тогавашния българин.

Разкрила ролята на възрожденския диалог, по-нататък В. Бояджиева проследява създаването на истинския драматичен жанр у нас, в чието начало стоят побългарената от С. Доброплодни комедия „Михал“ и „Ловчанският владика или бела на ловчанския сахатчия“ от Т. Икономов. Критичката особено набляга на остро социално чувство и свежия народен хумор във втората пиеса, на нейния подчертано фарсов характер, типичен за българската възрожденска драматургия. Анализирайки драмите на Л. Каравелов „Сцена из домашния живот на нашите чорбаджии“ и „Хаджи Димитър Ясенев“, тя доказва, че докато първата пиеса е сатира на българското чорбаджийство, то втората насочва пряко към революционната тема, преплита в единно цяло реалистичния и романтичния план на изображение. Разностилието на художествените жанрове и похвати, непрестанното им смесване и преливане един в друг В. Бояджиева изтъква като характерно явление за началния етап на българската възрожденска драматургия.

Особено подробно е разглеждана писателската и театралната дейност на Д. Войников и В. Друмев, истинските създатели на нашата национална драма. Изследователката очертава върху широк исторически фон многостранната пионерска дейност на Войников като поет, драматург, учител, общественик, актьор и режисьор, чийто любителски театър в Браила изиграва важна културно-исто-

рическа роля. В творческото му дело тя разграничава три етапа: диалози, исторически драми и пиеси със съвременна тематика. В. Бояджиева посочва много точно съществени слабости в историческите драми на Войников: прекален романтизъм, сантиментализъм и декларативност, илюстративност на действието, черно-бяла характеристика на персонажите, но ги разглежда с необходимия историзъм, с оглед на породилата ги епоха, подчертавайки, че „... пръв Войников съзира националните очертания на историческата ни драма, колкото и наивни да са те, колкото и илюстративни и сантиментално-сензационни моменти да съдържа“ (с. 44). Същевременно критичката справедливо счита „Криворазбраната цивилизация“ за връх на българската възрожденска комедия, за новаторско произведение с актуален за епохата сюжет, ярки характери, добре заплетена комедийна интрига и жив диалог и действие, посочвайки, че с критико-реалистичната си насоченост тази творба чертае нови пътища пред българската драма.

В книгата е разкрита и богатата личност на В. Друмев — учен, писател и общественик, притежавал широка литературна, историческа и театрална култура, един от най-образованите българи през епохата, анализирана е подробно неговата драма „Иванко, убиецът на Асен I“. Проблемите за царевубийството, за краткотрайната власт на лишения от народна подкрепа монарх, за човешкото властолюбие, за ролята на народа и народното единство в историята занимават дълги години Друмев. Запознат добре с редица руски и западноевропейски драматурзи, според В. Бояджиева „проникнат от идеята за социално и национално възбуждане, Друмев е вътрешно подготвен за създаването на една народна трагедия“ (с. 57). Авторката доказва новаторския характер на пиесата, която преобладава илюстративния подход на Д. Войников и разкрива психологията на действащите лица. В. Друмев създава не просто историческа пиеса, а възлуваща творба за трагедията на човека, който се откъсва от народните маси и управлява с насилие, изразява ренесансово, диалектическо гледище за човешката личност, полага с „Иванко“ началото на психологическо-философската линия в българската историческа драма. Според В. Бояджиева Друмев пръв се опитва да разкрие човешката драма на личността и същевременно да осмисли колективния ход на историята, като прокара идеята за ролята на народа и неговата справедлива борба. Така „Иванко“ издига на нов етап нашата историческа драматургия и трасира пътя към следосвободенски театър.

Във втората глава „Драми и драматурзи след Освобождението“ В. Бояджиева проследява основните тенденции в българската драма от Освобождението до Девети септември. Тя анализира подробно драматургичното творчество на Вазов, който в нача-

лото се занимава с театър „някак между другото, като допълнение към основното му писателско призвание“ (с. 68), но неусетно е завладян от театралната магия, от възможността да осъществи чрез сцената непосредствен контакт между авторските идеи и народа. Изследователката разглежда двете линии във Вазовата драматургия — историческата драма и комедията със съвременна тематика, в които той оставя образци като „Хъшове“, „Към пропаст“, „Ивайло“, „Службогонци“, незагубили и до днес сценичното си въздействие, подчертава стремежа му да противопостави с „Хъшове“ времето на героизма и националния подем на „епохата на дребните характери“ след Освобождението, когато буржоазията потъква светите народни идеали. Трайният интерес към народната съдба, към проблемите за властта и патриотизма логично довежда Вазов до пиесите „Към пропаст“ и „Ивайло“, които в същност засягат общочовешки теми. В. Бояджиева подчертава, че в развитието на българската историческа драматургия „Към пропаст“ остава със своя реализъм и демократизъм, с критическото разобличение на абсолютизма на монархическия институт и социалните несправди. Достойнствата на „Ивайло“ критичката справедливо вижда в смелото поставяне на проблемите за народа като колективен творец на историята и за социалната справедливост, в извеждането на бунтуващите се народни маси на сцената като колективен герой, в разкриването на трагедията на откъснатата от народа личност, останала самотна и неразбрана.

В. Бояджиева посочва, че комедиите на Вазов са породени от врождения усет на писателя към комичното, от верния му поглед за отрицателните явления в българския обществен живот след Освобождението и осмиване недостатъците на някои политически и литературни среди от началото на века: бездарността, манията за величие и празното фразоство. Очертавайки творческия профил на комедиографа Вазов, изследователката изтъква, че комедията „Службогонци“ надхвърля фарсовите граници и се превръща в ярка социално-политическа сатира, изобличаваща службогонството като бич за тогавашния ни обществен живот. Задълбочено е анализиран образът на Станчо Квасников, съчетал у себе си патриархалната наивност и пробивната сила на службогонца, но ми се струва, че би трябвало да се обърне по-голямо внимание и на образа на министър Балтов, който като герой-резоньор на автора е идеализиран и представен като невинна жертва на службогонството, докато в същност именно висшите буржоазни кръгове пораждат това негативно обществено явление.

Разглеждайки драматургията на П. Ю. Тодоров, изследователката с основание се спира преди всичко на „Зидари“ и „Първите“ — произведения, съчетали в себе си реалистичната струя и неповторимата поетична атмос-

сфера. Тя набляга на конфликта между личността и средата, на проблемите за любовта, дълга и борбата с предразсъдъците, които са основни черти в тази драматургия, показва съблъска между старото, консервативното и новото, прогресивното, разкрит много ярко и убедително в „Зидари“ и особено в „Първите“ — творба за залаза на старата чорбаджийска класа. В тази пиеса В. Бояджиева особено подчертава силата на разгарящия се конфликт между губещото почва чорбаджийство и „първите“ от новите народни водачи, които прокарават пътя към бъдещето — конфликт, характерен за нашето Възраждане. Тук обаче е необходим по-подробен и пълен анализ на „Първите“, по-точно диференциране на борещите се сили, които самият автор представя в противоречива светлина (в драмата неслучайно е отделено толкова място на образа на Ганчо Куката, произхождащ от дребното еснафство, но у когото се съзират чертите на един бъдещ Бай Ганьо). Значението на драмите на П. Ю. Тодоров изследователката открива в поетичната им атмосфера, в утвърждаването на непреходните нравствени ценности, в свежия им български език и колорит.

Този стремеж към подбор на ярки ситуации и характери, към разкриване на националоспецифичното за нашия народ, на характерологията на българина В. Бояджиева съзира и у А. Страшимиров — писател, особено чувствителен към социалните неправди и нравствените недъзи, дълбок познавач на българската народопсихология. От такъв зрителен ъгъл тя анализира неговите пиеси „Вампир“ и „Свекърва“, в които са изваяни два класически женски образа — на Малата Ханджийка, възлетила у себе си неукротимата „черноземна“ сила, и на свекървата Костанда, носителка на консервативното начало в българския бит.

Стремежа към навлизане в най-дълбоките пластове на човешката душа, към създаване на нравствено-психологическа драма В. Бояджиева вижда и в творчеството на Яворов, който полага началото на поетическо-философския подход към проблемите и създава нравствено-социални пиеси със съвременен сюжет, отразили реалните конфликти в българското буржоазно общество от началото на XX в. В тях съществуват подводно течение на действието и богатство на втория план в ярко очертаните образи и ситуации. Ако „В полиите на Витоша“ разкрива трагическото раздвоение и душевната безпътница на тогавашната прогресивна интелигенция, то в „Когато гръм удари, как ехото заглъхва“ Яворов за първи път в нашата драматургия поставя акцента не върху външните събития, а върху отражението им в човешката психика посредством един задълбочен лирико-философски план и този факт изследователката счита за начало на качествено нов етап в българската драматургия.

Подобен многопластов конфликт В. Бояджиева открива и в драмата на Р. Стоянов „Майстори“, в която се разгръща вечната тема за изкуството и неговата неразривна връзка с любовта и живота, за раждането му от щастието и страданието в любовта и от пламъка на творческия дух. В образа на Милкана е залегнала ренесансовата идея за възновяващата роля на жената, а в образа на Живко — идеята за истинския творец, за смисъла на изкуството, което без магията на любовта и творческото търсене се претърпява в занаятчийство. Критичката убедително доказва, че „Майстори“ не е просто пиеса за облога между двама възрожденски резбари, а драма за възновяващата сила на голямата любов и трагичния път на твореца, преминал през пречистващия пламък на страданието. Така фолклорната тема е претворена в общочовешки план с ярки характери и национален колорит.

Значително място в изследването е отделено на комедιοграфията на Ст. Л. Костов — комедιοграфия с ярко хумористично и сатирично жило и национална обогатеност, в която авторът засяга болезнени проблеми на тогавашната епоха и воюва против моралното разложение на капиталистическия свят. Изследователката проследява как от „Мъже-мразка“ до „Златната миная“, „Големанов“, „Скакалци“ и „Вражалец“ Костов все повече развива и укрепва своя комедийен талант, все по-смело разобличава истинското лице на злото, подлостта и алчността. Най-подробно тя анализира комедията „Големанов“, в която е изразен открителният образ на буржоазния карьерист и политикан, готов на всякакви тъмни сделки, за да се изкачи по-високо в държавната йерархия — образ, станал нарицателен като образа на Бай Ганьо. Несъмнено критичката е права, че „Големанов“ представяла най-силната сатира на буржоазния парламентаризъм в българската драматургия, комедия с великолепна композиция, стегнат диалог, динамично действие и ярко индивидуализирани герои, което я прави върхова творба в нашата комедιοграфия.

Интересен е погледът на В. Бояджиева към драматургията на Й. Йовков — „един от онези малцина, за които може да се каже, че са се докоснали до сърцевината на българския национален дух и неговите съкровени тайни и са го превъзпътвали в изкуството“ (с. 132). Според нея това е драматургия, пропита с лиризм и романтичен порив, третираща вечните теми за нравственото прераждане на човека, за силата на женската хубост, за вярата в доброто и красотата, драматургия, която се издига над описателския битовизъм, насочва се към душевния драматизъм на човешката личност и съчетава националната образност с общочовешките проблеми. Именно от такъв зрителен ъгъл В. Бояджиева анализира Йовковите драми. Тя посочва, че в коме-

дята „Миллионерът“ писателят разкрива ограничения духовен живот на заботателите провинциални еснафи с техните смешни претенции за култура и сляпо преклонение пред богатството, но ми се струва, че не акцентира достатъчно върху образа на д-р Христо Кондов, който е не само жертва на развихрилите се около въображаемите му милиони страсти, а и доста ловко се нагажда към създалата се ситуация, за да получи ръката на Евгения, и в този смисъл не може да бъде наречен положителен герой. Съвременно изследователката убедително доказва, че в „Албена“ и „Боряна“ драматургът Йовков прониква дълбоко в женската психика, създавайки класическите образи на Албена и Боряна, прокарвайки илеята, че красотата е способна да възроди света. Тя посочва поетическата атмосфера, извисяването над битовизма и дълбокия психологизъм като причина за съвременното звучене на Йовковите драми днес.

В третата глава „Явления и тенденции в съвременната драматургия“ е проследено развитието на българската социалистическа драма чрез творчеството на О. Василев, К. Зидаров, Л. Стрелков, Д. Димов, Г. Джагаров, Др. Асенов и редица по-млади автори. Изтъкнато е пионерското дело на О. Василев — един неспокоен, граждански ангажиран творец с подчертан интерес към драматичното, който с пиесите си „Тревога“, „Любов“ и „Щастие“ полага основите на нашата социалистическа драматургия, третирайки на широка философска основа проблемите за политическия неутралитет, за откъсването на интелигента от народа, за пълната духовна деградация на изолацията се от народните борби човек. Според В. Бояджиева „Щастие“ е първият сполучлив опит за българска интелектуална пиеса, която полага началото на интелектуалната линия в следветосептемврийската ни драматургия.

Изследователката отделя значително място на творчеството на К. Зидаров, който с драмите си „Царска милост“, „Иван Шишман“ и „Каин и магьосникът“ прониква в същността на българския характер, разкрива корените на неговите нравствени устои. В „Царска милост“ К. Зидаров създава ярко индивидуализираните образи на Ирина Радионова и монарха Фердинанд на фона на бурните събития в България по време на Първата световна война, извежда на сцената народа като колективен герой. „Царска милост“ по своята всеобхватност, по силата на драматизма, значимостта на конфликта и характера на образите напомня драматична народна епопея“ (с. 148), проникателно пише В. Бояджиева. В историческата драма в стихове „Иван Шишман“ авторът осмисля събитията от миналото във философски план, дава съвременна трактовка на вечните проблеми за патриотизма, саможертвата и смъртта, пречупва през трагичната фигура на Иван Шиш-

ман основните контури на епохата. Доказателство за подобен поглед изследователката вижда и в драмата „Каин и магьосникът“, чийто задълбочен психологизъм насочва пряко към нравствените и философските проблеми на нашата съвременност.

Творчеството на Л. Стрелков, пропито с вяра в комунистическия идеал и обхванато от романтиката на борбата между двата непримирими свята, В. Бояджиева нарича „драматургия на голямата истина“, разкриваща героизма на антифашистката борба и горещия полъх на нашата съвременност. Неговите герои са ярко поларизирани, без полутонове и полусенки, при тих нещата се назовават смело и открито, те изминават дълъг и мъчителен път до преоткриване на вечните човешки ценности. Според изследователката Л. Стрелков е драматург с героично-романтичен профил и ярка гражданска ангажираност, отразил в пиесите „Човекът от досието“, „Разпаленият въглен“, „Не подлежи на обжалване“ и „Пътуване към истината“ революцията в човешкото съзнание и мъчителното търсене на истината от човека.

Спирайки се на трите драми на Д. Димов — „Жени с минало“, „Виновият“ и „Почивка в Арко Ирис“, — В. Бояджиева подчертава, че в белетристиката на писателя се съдържат всички предпоставки за насочване към сцената: герои с драматични съдби и характери, блестящ диалог, силна интелектуална струя, вроден усет за големите конфликти на епохата. Това според нея определя зрелостта на неговите драми, особено на „Почивка в Арко Ирис“, където антифашистката тема е разработена в интернационален план, разкрита е ярката конфликтност и проблематика на съвременния свят. В. Бояджиева е права, че последната пиеса на Д. Димов притежава не само великолепен диалог и ярко изградени характери, но и равновесие между обществено-политическата мащабност на конфликта и камерния характер на личната интрига, хармония между рационалния и емоционалния елемент.

Особено проникновено изследователката анализира драматургията на Г. Джагаров — творец с бунтарска натура и кръвна връзка с родината и нейната съдба, създавал новаторските творби „Прокурорът“ и „Тази малка земя“. „Джагаров успява да завоюва своя „малка земя“ върху територията на съвременната драматургия“ (с. 171), пише В. Бояджиева. Тя посочва пределната съгъстеност на действието в „Прокурорът“, лиричния подтекст, метафоричния диалог, подчертаната дуплановост на конфликта и публицистичния патос, които превръщат пиесата във философска драма за борбата между доброто и злото в човешката душа, за съхраняването на човешката обич и доверие. Проблемът за опазването на околната среда прераства в „Тази малка земя“ в проблем за опазване на човешката личност от всякакво духовно за-

мърсяване, от кариеризма и равнодушието, зазвучава остро съвременно и граждански ангажирано.

Критичката анализира детайлно драматургията на Др. Асенов, която въплува съвременния зритель с актуалната си проблематика и искреността на изстраданата авторова позиция, с високия градус на нравствено-етичната си непримиримост. Според нея пиесите му „Рози за д-р Шомов“, „Разходка в събота вечер“, „Професия за ангели“, „Златното покритие“ разкриват остра конфликтност и философска дълбочина, непримиримост с пошлостта и цинизма в човешкото поведение. Чрез сцената Др. Асенов се бори за опазване на красотата и хармонията в човешките взаимоотношения, за съхраняване на най-светлите нравствени добродетели у човека.

В края на изследването В. Бояджиева засяга комплексивно някои характерни явления и тенденции в българската драматургия след Априлския пленум, който разчуи догматичните норми в изкуството и обнови националната ни драма. Критичката се спира на т. нар. „лирична драма“ от края на 50-те и началото на 60-те години, представена от Ив. Пейчев, Ив. Радоев, В. Петров, Г. Джагаров, Г. Свежин и други автори, анализира наситените с ярък национален колорит драматични произведения на Н. Хайтов и Й. Радичков, в които фолклорната окраска е съчетана със съвременно философско светосъещане. Съедновременно тя проследява завоеванията на историческата драматургия, в която работят творци като Н. Русев, Н. Драгова, П. Стефанов, Р. Игнатов, Р. Радков, стремежа им да преосмислят философски миналото от съвременното гледище, да го видят в нови аспекти и измерения. Главното място в нашата драматургия след Априлския пленум според В. Бояджиева принадлежи на съвременната тема, разработвана от К. Георгиев, Г. Данаилов, Ст. Стратиев, Г. Мишев, П. Панчев и редица други автори в цялата й мащабност и многообразие. Мисля обаче, че в това отношение изследователката би могла да разгледа много по-детайлно интересните и показателни явления в българската драма през последния четвърт век.

Книгата на В. Бояджиева „Летопис на българската драма“ проследява задълбочено многопосочните художествени търсения и завоевания на ролната драматургия през период от сто и тридесет години, доказва равноправното й място в цялостното развитие на българската литература. Въпреки отделните си незначителни непълноти изследването очертава убедително сложната еволюция на драматичния жанр у нас, разкрива могъщата въздействаща сила на театъра, неговата изключителна способност да влияе върху развитието на обществото, да преобразява със социалната си функция и високия си емоционален градус човешката душа. Мисля, че именно в това е неоспоримият научен

принос на книгата като ценен изследователски труд, създаващ цялостен поглед върху един от трите основни дяла на българската литература.

*Ралица Маркова*

„РУССКОЕ СТИХОСЛОЖЕНИЕ XIX В. МАТЕРИАЛЫ ПО МЕТРИКЕ И СТРОФИКЕ РУССКИХ ПОЭТОВ“  
М., изд. „Наука“, 1979

В края на 60-те и началото на 70-те години съветски стиховеди от различни градове започнаха да работят по една обширна програма за изучаването на руския стих, предложена от Л. И. Тимофеев. Нейната цел е създаването на история на руския стих, като проблемът за фактологичната база се решава чрез пълно и системно описание на стиховата форма на всеки поет. Хронологичен ред от метрически справочници, построени върху единен принцип и единна терминология, ще изясни фактите от еволюцията на руския стих и ще представлява основата на бъдещата му история. Естествено, че коментарието на получените данни ще стимулира нови теоретични обобщения в тази област на филологията.

Първата реализация на част от тази програма е сборникът с метрически справочници „Русское стихосложение XIX в.“

Възможността тя да се осъществи като колективен труд е само по себе си свидетелство както за сериозната професионална култура на по-младото поколение стиховеди, участници в сборника, така и за наличието на теоретично мислене с дългогодишна традиция и чинито задълбочени научни резултати са постигнати при решаването на конкретни въпроси, засягащи историята на руския стих. Пример за такъв тип разработки са изследванията на М. Л. Гаспаров, който има пряко отношение към сборника. Той е редактирал включените в него справочници, а част от текста на някои от тях е негов.

Идеята на Б. Ярхо да се превърне обикновеният указател за употребата на стиховите размери, строфи и типове римуване от читателско пособие в средство за изследване на стиховата форма (вж. Н. В. Лапшина, И. К. Романович, Б. И. Ярхо. Метрически справочник к стихотворениям А. С. Пушкина. М. — Л., „Academia“, 1934, 142 с. с таблици и диаграмми и „Из материалов „Метрического справочника к стихотворениям М. Ю. Лермонтова“. — Вопросы языкознания, 1966, № 2, с. 126—137) се актуализира отново не само защото в руското стилознание винаги са били силни приетствеността и интересът към собственото научно наследство, но и защото самото състояние на